

Sociologförbundet har ordet

Den mystiska forskningspolitiken

Forskningspolitik tycks mig ofta som något av ett mysterium. I avsikt att skingra något av detta mysterium tog jag mig för att läsa några propositioner och andra dokument som lade grunden för väsentliga omorienteringar av forskningsfinansieringen under 2000-talets första decennium. De är en fascinerande läsning. I en departementsskrift från Utbildningsdepartementet daterad 2004 utreds frågan om ”finansiering av starka forskningsmiljöer”. I rapporten konstateras att (a) olika former av excellenscentrumsatsningar blivit vanliga på många håll i Europa; (b) ingen vet om detta är bra eller dåligt, om det ger bättre utväxling på forskningspengarna än alternativa sätt; (c) Sverige också bör satsa på sådana miljöer. På vilket sätt (c) följer av (a) + (b) är höljt i dunkel.

Det närmaste ett argument jag hittar är det kryptiska konstaterandet att ”Förekomsten av en mer eller mindre sammanhållen forskningsmiljö uppfattas därför som mer ekonomiskt attraktiv och målinriktad för att uppnå olika nyttigheter för samhället.” Vem som anser detta och på vilka grunder, vad som menas med en ”mer eller mindre sammanhållen forskningsmiljö”, och hur ”nyttigheter” egentligen definieras är – som så mycket annat i detta sorgliga aktstycke – högst oklart. Några överväganden om hur goda forskningsmiljöer fungerar och hur de kan tänkas påverkas av den nya forskningspolitiken kan inte återfinnas. Däremot vimlar det av uttryck som ”excellens”, ”förnyelse” och ”kraftsamling”.

Man konstaterar att forskarsamhället ofta uttryckt skepsis inför excellenscentrumsatsningar, men finner det uppenbarligen inte mödan värt att ta reda på om denna skepsis kanske är befogad. Att forskare arbetar bättre i kollektiva former än ensamma på sina kammare – något som förvisso är sant – tas utan vidare som intäkt för det förnuftiga i de satsningar som föreslås. Och genomfördes.

När de ”starka forskningsmiljöerna” så småningom hittar vägen in i forskningspropositionen är nämligen den osäkerhet som trots allt uttrycks i departementsskriften som bortblåst. Man konstaterar, som vore det ett fastslaget faktum: ”Ur ett forskningspolitiskt perspektiv är etableringen av starka forskningsmiljöer ett effektivt sätt att bidra till kraftsamling och profilering av de nationella forskningsresurserna, särskilt om dessa satsningar kan samspela med universitetets och högskolors generella prioriterings- och profileringsarbete.” Att en hel del av universitetet och andra remissinstanser uttrycker skepsis inför lanseringen spelar ingen roll. Stort skulle det bli, och excellent.

Men bara några år senare var excellenscentrumens saga all. De ”Linnéstöd” som satsningen på ”excellenscentrum” gav upphov till avvecklades efter endast två ansökningssomgångar. Kanske som ett resultat av att man insåg att forskarsamhällets skep-

sis hade haft ett visst fog för sig. Men vi vet inte riktigt eftersom inga argument framfördes heller denna gång. Det är sorgligt att tänka på vilken enorm mängd mänsklig energi som förbrukades i ansökningsförfarandena, vilka tidsrymder som försvann i formaliserade möten, ansökningstexter, föredragningar, revideringar. Några av mina egna värsta stunder i forskarvärlden tillbringades med att föredra för ”strategiska planerare” – eller bråka med kollegor som inte ville forska om samma saker som jag men ändå ville vara med och söka pengar. Men nu var det över, lika brådstörtat som det inletts.

Nu skulle det istället satsas på ”strategiska forskningsområden”. Vid en närmare anblick visade sig dock dessa strategiska områden bestå av hugskott av varierande kvalitet. Ett forskningsområde fokuserat på ”politiskt viktiga geografiska regioner” visade sig handla om Ryssland och Mellanöstern. Inte Indien eller Kina. Varför Mellanöstern är av större ”strategiskt intresse” för svenskt vidkommande än Kina eller Indien får vi nog aldrig veta. Men sinologerna och Indienkännarna kunde kanske känna sig lite nedstämda över att pengarna istället hamnade hos upprymda Mellanösternforskare.

De som valt att ägna sin medicinska forskning åt cancer eller diabetes kunde glädjas åt att nu ha penningpåsar som var öronmärkta för forskning om just dessa kroppssjukdomar. Den som istället forskat om hjärt- och kärlsjukdomar, eller ryggsproblem, fick som tidigare konkurrera med alla andra medicinska forskare om man ville ha några forskningsanslag.

Inte heller satsningen på ”strategiska forskningsområden” verkar ha lämnat någon vidare eftersmak hos statsmakten. Nu tycks det färdigpratad om dessa – och andra forskningspolitiska infall får kanske styra nästa gång. Om man nu inte väljer att lyssna på forskarna själva eller ta del av forskningen som handlar om hur goda forskningsmiljöer uppstår och bevaras. Men jag har inga större förhoppningar. Efter att ha läst två forskningspropositioner och en underlagsrapport samt de forskningspolitiska programmen från två fackförbund – sammantaget blir det nära 700 sidor forskningspolitisk text – har jag ännu inte hittat ett enda forskningsbaserat argument om varför och på vilket sätt vissa sätt att organisera och finansiera forskning är bättre än andra.

Men det är värre än så. Man kan inte ens finna en antydning eller ett försök att fundera på hur en kunskapsproducerande miljö faktiskt fungerar. Vad får forskarna att anstränga sig, att tänka nytt, att hjälpas åt, att spränga barriärer? Hur ser ett väl fungerande forskningsteam ut? Vad är det för relationer som präglar detta? Hur inverkar forskningspolitiken på forskarnas glädje, lust, samarbete, konkurrens? Icke ett ord. Jag har frågat många forskare om de kan dra sig till minnes ett enda ställe där en forskningspolitisk text berör dessa frågor. Noll. Ingen kan komma på att de sett något sådant. De ler lite besvärat och håller med mig om att det faktiskt är lite konstigt. De vet ju själva att det är här nyckeln finns.

Intet tycks så föga forskningsstyrt som forskningspolitik.

Stefan Svallfors

Ordförande i Sveriges Sociologförbund